

TARJIMASHUNOSLIKDA CLIL TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH

<https://doi.org/10.70728/phil.v05.i03.025>

Xomidova N.N.
roziyana25@gmail.com
Qo‘qon davlat universiteti

Annotatsiya: Maqolada ta’lim tizimi sharoitida shartnoma matnlari va ishbilarmonlik yozishmalarini tarjima qilishga o‘rgatishning o‘ziga xos xususiyatlari ko‘rib chiqiladi. Tilshunos talabalar yuridik, iqtisodiy, moliyaviy va tijorat sohalarida ekstralingvistik bilimlarning etishmasligi tufayli rasmiy biznes matnlari bilan ishlashda duch keladigan asosiy qiyinchiliklar tahlil qilinadi. Tilsiz tarkibiy qismga ega bo‘lgan tarjima fanlarini o‘qitishning uslubiy muammolariga, masalan, o‘qitishning past avtonomiyasi, topshiriqlarning cheklangan o‘zgaruvchanligi va o‘quv motivatsiyasining pasayishiga alohida e’tibor beriladi. Samarali uslubiy echim sifatida mavzu mazmunini chet tili orqali o‘zlashtirishni o‘z ichiga olgan fan-til Integrated Learning (CLIL - Content and Language Integrated Learning) texnologiyasidan foydalanish asoslanadi. Ishbilarmonlik tarjimasini o‘qitishda CLIL-dan foydalanish avtonom o‘quv ko‘nikmalarini, tanqidiy fikrlashni, professional kommunikativ kompetentsiyani va chet tilidagi ixtisoslashtirilgan manbalar bilan mustaqil ishlash qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi. O‘zbekiston Respublikasi oliy o‘quv yurtlarida tarjimonlarni tayyorlashda CLIL texnologiyasini joriy etish maqsadga muvofiqligi to‘g‘risida xulosa chiqarilmoqda.

Kalit so‘zlar: biznes tarjimasi, shartnomaviy matnlar, rasmiy-biznes uslubi, CLIL, fan-til integratsiyasi

USE OF CLIL TECHNOLOGY IN TRANSLATION STUDIES

Xomidova N.N.
roziyana25@gmail.com
Kokand State University

Abstract: The article examines the specific features of teaching the translation of contract texts and business correspondence within the educational system. The main difficulties faced by linguistics students when working with official business texts are analyzed, particularly those caused by the lack of extralinguistic knowledge in the fields of law, economics, finance, and commerce. Special attention is given to methodological problems in teaching translation disciplines that include a non-

linguistic component, such as the low level of learning autonomy, the limited variability of tasks, and the decline in students' learning motivation. As an effective methodological solution, the use of Content and Language Integrated Learning (CLIL) technology is justified; this approach involves mastering subject content through a foreign language. The application of CLIL in teaching business translation contributes to the development of autonomous learning skills, critical thinking, professional communicative competence, and the ability to work independently with specialized sources in a foreign language. The article concludes that it is advisable to introduce CLIL technology in the training of translators at higher education institutions in the Republic of Uzbekistan.

Keywords: business translation, contract texts, official business style, CLIL, content and language integration

Tilshunoslik mutaxassisliklari talabalariga shartnoma matnlari va ishbilarmonlik yozishmalarini tarjima qilishni o'rgatish ularning turli ilmiy sohalarda maxsus bilimlarni to'plash va ulardan foydalanish muammosi bilan bog'liq: huquqiy, iqtisodiy, bank, moliyaviy va boshqalar. Muvofiqlikni topishning to'g'riligi va sifatli tarjimani amalga oshirish ushbu muammoni hal qilishning muvaffaqiyatiga bog'liq. Shu bilan birga, fon hajmi boshlang'ich talaba-tarjimonning bilimlari unga notanish bo'lgan ko'plab ilmiy sohalardagi ma'lumotlarni ishonchli to'plash, tasdiqlash va qo'llashga imkon bermaydi. Bundan tashqari, o'qituvchining tayyor ma'lumotni uzatishi yoki talabalar tomonidan taqdim etilishi vazifalar va ish turlarining o'zgaruvchanligini cheklaydi, darsning kommunikativ tarkibiy qismini amalga oshirishga to'sqinlik qiladi va o'quv motivatsiyasini pasaytiradi. Shunday qilib, lingvistik bilimlarni qo'llash va tarjima ko'nikmalarini rivojlantirish bilan bir qatorda, ta'lim tarkibida alohida tarkibiy qism - lingvistik bo'lmagan fanlarning mazmunini o'zlashtirish kuzatiladi.

Til komponent bilan ishlash uchun CLIL (Content and Language Integrated Learning) yondashuv elementlaridan foydalanish ushbu usulning imkoniyatlaridan darslarni rejalashtirish va o'tkazish bosqichlarida, bajarilgan ishlarni baholashning ongli mezonlarini ishlab chiqish, talabalarning o'zini o'zi qadrlashi va o'quv motivatsiyasini oshirish uchun foydalanishga imkon beradi.

Shartnoma matnlari va ishbilarmonlik yozishmalarini tarjima qilish ko'nikmalarini o'zlashtirishda O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimi sharoitida bo'lajak mutaxassisga umumiy lingvistik va haqiqiy tarjima xarakteridagi bilim va ko'nikmalar zarur. Talaba til tizimlarining ishlashi bilan tanish bo'lishi, matnni maqsadli tahlil qilish ko'nikmalariga ega bo'lishi, tarjima qiyinchiliklarini aniqlay olishi va ularni hal qilish uchun etarli strategiya va usullarni tanlashi kerak. Biroq, ilmiy va rasmiy-biznes lug'atlarini tarjima qilish bo'yicha shakllangan ko'nikmalar

va ma'lum amaliy tajribaga ega bo'lgan taqdirda ham, talaba maxsus atamalarni farqlash, ularning denotativ mazmunini aniq belgilash va ekstralingvistik bilimlar sohasida faol ishlash zarurligiga duch keladi.

Rasmiy biznes va shartnoma matnlarini tarjima qilish bilan bog'liq fanlarni o'qitish metodikasi ushbu kontekstda alohida e'tiborga loyiqdir. Birinchidan, tarjima o'qituvchisi ko'p hollarda professional advokat, iqtisodchi, xalqaro savdo yoki bank sohasidagi mutaxassis emas. O'zbekiston oliy ta'lim tizimi sharoitida bu o'qituvchidan nafaqat har bir darsga puxta tayyorgarlik ko'rish va maxsus materialni oldindan tahlil qilishni, balki tegishli ilmiy va amaliy sohalarda kasbiy ufqlarini doimiy ravishda kengaytirishni talab qiladi. Ikkinchidan, o'qitish jarayoni to'g'ridan-to'g'ri filologik yo'nalishga ega bo'lmagan qo'shimcha tarkibiy qism mavjudligi bilan murakkablashadi. Axborotni qidirish, qayta ishlash va uzatish bilan bog'liq vazifalarning monotonligi o'quv faoliyatining odatiy xususiyatiga, talabalarning motivatsiyasining pasayishiga va ularning bilim faolligining zaiflashishiga olib keladi.

Bunday sharoitda uslubiy xilma-xillikni ta'minlaydigan, o'quvchilarning proksimal rivojlanish zonasini faollashtiradigan va O'zbekiston Respublikasining jadal rivojlanayotgan mehnat bozori sharoitida tarjimonning keyingi kasbiy faoliyati uchun muhim ahamiyatga ega bo'lgan avtonom ta'lim ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradigan ta'limga bunday yondashuv zarur bo'ladi.

O'zbekiston oliy o'quv yurtlarida amalga oshirilayotgan "tarjima va tarjimashunoslik" yo'nalishidagi katta kurs talabalarining o'quv rejalariga, qoida tariqasida, ikki semestr davomida o'rganiladigan va ishbilarmonlik xat-xabarlari va tashqi savdo kontraktlarini o'tkazishni o'z ichiga oladigan "ishbilarmonlik tarjimasi" kursiga o'xshash intizom kiradi. Ta'limning ushbu bosqichida talabalar nafaqat tilshunoslik va til bilimlarini, balki huquqiy, iqtisodiy, moliyaviy, bank va tijorat sohalarida ham malakaga ega bo'lishlari shart. Nafaqat yuqori ixtisoslashgan terminologiyaning to'g'ri uzatilishi, balki o'rganilayotgan til mamlakatlarining tegishli tizimlari, institutlari, voqeliklari va madaniy xususiyatlari to'g'risida asosiy g'oyalarning mavjudligi ham kutilmoqda.

Ushbu talablar asosan tarjimonning fon bilimlarini doimiy ravishda kengaytirish vazifasi bilan bog'liq bo'lib, tadqiqotchilarning fikriga ko'ra, ular chet tilida so'zlashuvchining bilimlariga iloji boricha yaqinroq bo'lishi kerak. Tarjimonning professional funktsiyalarini muvaffaqiyatli bajarish o'rganilayotgan til mamlakatlarining tarixi, madaniyati, ijtimoiy voqeliklari, huquqiy va iqtisodiy tizimlari bilan har tomonlama tanishishni o'z ichiga oladi. Xalqaro amaliyotda shartnoma matnlarining tuzilishi va mazmuni ma'lum darajada birlashtirilganiga qaramay, rasmiy biznes hujjatlari dizayn, terminologiya va stilistikada namoyon bo'ladigan milliy belgilangan xususiyatlarni saqlab qoladi. Rasmiy biznes tarjimasida

asl matnning tarkibi, qoida tariqasida, saqlanib qoladi, ammo tarkib mos kelganda til klişelari va formulalari ichki shaklda farq qilishi mumkin.

Xalqaro iqtisodiy hamkorlikning doimiy rivojlanishi, shu jumladan o'zbekiston Respublikasining xalqaro savdo-iqtisodiy jarayonlarda ishtirok etishi biznes hujjatlarida muntazam o'zgarishlarga olib keladi, bu esa uning lingvistik xususiyatiga o'zg'atib bo'lmaydi. Talabalarning lingvistik bo'lmagan sohalarda qo'shimcha bilimlarning etishmasligi tarjimani o'qitish jarayonida jiddiy qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Tarjima muammolari alohida til birliklari darajasida ham, umuman matn darajasida ham yuzaga keladi.

O'zbekiston ta'lim muhiti sharoitida ish hujjatlarini o'tkazishda talabalar duch keladigan asosiy qiyinchiliklar quyidagilardan iborat::

1. To'g'ridan-to'g'ri tilshunoslik bilan bog'liq bo'lmagan sohalarda zarur bilimlarning etishmasligi (hisob-kitob shakllari, akkreditivlar turlari, inkasso operatsiyalari va boshqalar), bu denotatni o'rnatishni va etarli ekvivalentni tanlashni qiyinlashtiradi;

2. Sinonim atamalarining xilma-xilligi va maxsus bilimlarning yetishmasligi bilan ularni farqlash qiyinligi (masalan, shartnoma va kelishuv, kafolat va kafolat);

3. Ta'sis va huquqiy hujjatlar nomlarini tarjima qilishda qiyinchiliklarga olib keladigan milliy va Angliya-Amerika huquqiy tizimlari, lavozimlar ierarxiyalari, sud organlari va protseduralarining nomuvofiqligi;

4. Moliya-tijorat sohasida yagona xalqaro to'lov tizimi va yagona terminologiyaning yo'qligi;

5. Rasmiy biznes matnlarida modallikni uzatish xususiyatlari;

6. Shartnoma hujjatlariga xos bo'lgan murakkab sintaktik tuzilmalar;

7. O'zbekiston, Buyuk Britaniya va AQShda ishbilarmonlik yozishmalari va shartnomalar formatlari o'rtasidagi farqlar.

Ro'yxatda keltirilgan xususiyatlar uslubiy muammolarning paydo bo'lishiga olib keladi. Aniq qiyinchilik-bu boshlang'ich tarjimonning fon tayyorgarligining cheklangan darajasi bilan lingvistik bo'lmagan sohalarda bilimlarni egallash va ulardan foydalanish zarurati. Tematik manbalarining dolzarbligini baholash, ixtisoslashtirilgan adabiyotlarni va turli janrdagi matnlarning namunalarini tahlil qilish zarurati tug'iladi. Shunday qilib, tarjimani o'qitishda mavzu mazmunini yo'naltirilgan o'rganish aniq kuzatiladi. Ushbu o'rganish chet tilidagi manbalar bilan ishlash orqali amalga oshirilganligi va tarjima fanlarining mazmuniga qo'shilganligi sababli, uni fan va tilni integratsiyalashgan o'qitish (CLIL-Content and Language Integrated Learning) metodologiyasining elementi sifatida ko'rib chiqish maqsadga muvofiqdir. Ushbu kontsepsiya uslubiy ikkilikka asoslangan: chet tili ham mavzu mazmunini o'zlashtirish vositasi, ham o'rganish ob'ekti bo'lib xizmat qiladi. O'zbekiston universitetlarida tarjimon talabalar tilshunoslik bo'lmagan sohalarda

bilimlarni o'zlashtirishda aynan shunday vazifalarga duch kelmoqdalar, bu esa o'qitish jarayonini optimallashtirish uchun CLIL salohiyatini ko'rib chiqishni dolzarb qiladi. Asosiy maqsadlardan biri bu yuqori darajadagi avtonomiyaga erishishdir. Kasbiy faoliyatda tarjimon tayyor lug'atlarni, optimallashtirilgan ta'riflarni va tushuntirish materiallarini olmaydi, shuning uchun ma'lumotni mustaqil izlash, tahlil qilish va tizimlashtirish ko'nikmalari universitetda o'qish bosqichida shakllanishi kerak.

CLIL keng qamrovli va dinamik ta'lim muhitida darslarni tashkil etish shakllarini konkretlashtiradi, tadqiqot va muammoga yo'naltirilgan yondashuvlardan, shuningdek pedagogik qo'llab-quvvatlash tizimidan foydalanishni nazarda tutadi. Bu talabalarning mustaqil o'rganish ko'nikmalarini va natija uchun kasbiy javobgarlikni rivojlantirishga yordam beradi. Yana bir muhim muammo-bu o'quv faoliyati vazifalari va shakllarining past o'zgaruvchanligi. Ma'lumotni tayyor shaklda an'anaviy ravishda uzatish talabalarning tashabbuskorligini va ularning o'quv jarayoniga jalb qilinishini kamaytiradi. CLIL - dan foydalanish aloqa, hamkorlik va mavzu mazmunini faol o'zlashtirishni rag'batlantiradigan interaktiv ish shakllari orqali o'quv faoliyatini diversifikatsiya qilishga imkon beradi. O'qituvchining nutq vaqtini qisqartirish va talabalarning nutq faolligi ulushini oshirish kasbiy muloqot ko'nikmalarini shakllantirishga va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi.

Bunday o'zgaruvchanlikka erishish lingvistik bo'lmagan komponent bilan tarjima kursini rejalashtirishda alohida yondashuvni talab qiladi. Rasmiy biznes uslubining janr xususiyatlariga qaramay, CLIL multimedia resurslaridan foydalanish, professional vaziyatlarni modellashtirish va o'quv materiallarini matn, jumla va so'z darajasida moslashtirish imkoniyatlarini ochadi. Shu bilan birga, chet tilidagi vazifalar shunday o'zgartiriladiki, asosiy e'tibor til materialini rasmiy o'zlashtirishdan mavzu mazmunini o'zlashtirishga o'tadi. Talaba va o'qituvchi o'rtasidagi o'zaro munosabatlar muhim motivatsion omil hisoblanadi. Ikkinchisi tegishli sohalarida tajribani namoyish etishga intilmasligi kerak, aksincha, talabalarni mustaqil echimlarni izlashga yo'naltirishi kerak. Kognitiv ko'nikmalarni bosqichma - bosqich rivojlantirish maqsadga muvofiqdir-oddiy operatsiyalardan analitik va ijodiygacha, bu o'rganishga tabaqalashtirilgan yondashuvni ta'minlaydi.

Shunday qilib, tilshunos talabalarni shartnoma matnlari va ishbilarmonlik yozishmalarini O'zbekiston Respublikasi sharoitida tarjima qilishga o'rgatishda alohida tarkibiy qism-lingvistik bo'lmagan sohalarida bilimlarni maqsadli o'zlashtirish aniq ajralib turadi. Mavzu mazmunini tahlil qilish tilni o'rganish vazifalariga xizmat qiladi, til materiallari esa professional ahamiyatga ega bilimlarni egallash vositasiga aylanadi. Tarkibning yuqori xilma-xilligi, o'qitish avtonomiyasining etarli emasligi, vazifalarning past o'zgaruvchanligi va motivatsiyaning pasayishi muammolari tarjima ta'limi maqsadlarining ikki

tomonlama xususiyatini hisobga olgan holda cilni uslubiy asoslangan va amaliyotga yo'naltirilgan yondashuv sifatida joriy etish zarurligini belgilaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Bentley K. The TKT Course CLIL Module. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
2. Cummins J. Negotiating Identities: Education for Empowerment in a Diverse Society. Los Angeles: California Association of Bilingual Education, 2001.
3. Marsh D. LIL/EMILE - The European Dimension: Actions, trends and foresight potential. Public services Contract EG EAC. Strasbourg: European Commission, 2002.
4. Mehisto P., Marsh D., Frigolos M. Uncovering CLIL: Content and Language Integrated Learning in Bilingual and Multilingual Education. Macmillan, Oxford, 2008.